

Szentesi gyermekvilág a 18. században

Miképpen nevezték Gyermeküket nagy részént a Szülék,
az Oskolába járatás idejéig

Az alföldi települési képződmények történelmi életet csak a XVIII. század elején kezdenek élni. Az alföldi nagy városok XVII. századbeli képződmények, török uralom alatti alakulások. Így Szentes is. A határrészek nevei őrzik az elpusztult, Szentesbe olvadt falvak emlékét, melyeknek lakói a török elől mentve magukat, sarcot könnyebben viselni, tömörültek egy nagyobb helységbe.

Sajátos, önálló, zárt életükben egyéni vonások jellemzik e városok kultúráját. Elégé ismeretlen területe még a történelmi és néprajzi tudományoknak a 18. század alföldi nagy falu-városa. Ebből a kultúrából egy pillanat-felvételt közlünk alább abból a közreadatlan, vasládában őrzött, egykorú *Krónikából*, melyhez hasonló bizonyára nem egy Ekklesia vasládájában várja a felfedeztetést.

Ez a *Krónika* Szentes város történelmének, városá születésének hősi korában íródott. 1748-ban kezdte meg az írását Béládi István káplán és felsőparti tanító. Ő az 1700-tól való dolgokat írta meg, ami egy fél évszázad alatt történt a községgel, egyházzal, hazával. 1764-ig Gál István prédikátor folytatta a *Krónika* írását, majd utána Kiss Bálint prédikátor 1825-ig. Ettől fogva nem akadt prédikátor, ki méltónak találta volna e nemes munkát utódok okulására folytatni.

Hihetetlenül gazdag dokumentuma ez a hatalmas, 604 oldalra terjedő, folió kötetben kézzel írott munka a független életközösségre kárhóztatott (!) alföldi falu-város mindennapi életének. A művelődéstörténet kutatói, néprajzkutatók, várostörténetírók, egyháztörténészek, mind megtalálják benne, amit keresnek.

Íme egy részlet!

Megszületvén a kised, egy kis ruháskába bé takarva félre tette a Bába — itt sírdogált, míg az anya körül dolgát végezte. Az anyát le fektetvén, mikor már a gyermek a fázás miatt szinte meg kékült, meleg ferdőbe tette, meg mosogatta, és az utána meg törölvén, vajjal meg kente, hogy, amint szokták mondani, a Pogány bőre könnyebben le mennyen, lehet gondolni, hogy ha kivált avas a vaj, milyen kedvetlen érzést okozhatott ez a kis dednek — ezzel addig barált a Bába, hogy a gyermeknek a fázás miatt az álla is vatzogott ekkor bé pólálta kezeit lábait faslival úgy össze kötözte, hogy a fején kívül egyebét nem mozgathatta. Hanyat fektette, az Anya lábához tette, és így kellett neki 4—10 óráig lenni. Akkor ismét kibontotta, meg füröszötte s megint le kötözte, s megpróbáltatták velle a szopást, s ha az Annának még teje nem volt, valamejik közel lévő szoptató asszonnyal jól tartatták, — két három nap mulva az Anya dunnába bé kötözte, maga meli fektette, mellyben télen a meleg házbann, nyáron meleg időben úgy fel hevült, hogy szinte görgött rőlla az izzadság. Eleget sirt a szegény rab tsejsemő, de sirásának okát senki sem értette. — Az Anya szoptatta — ha e nem használt, mák levét adott neki, vagy opiumot — vagy pedig a böltőbe tetette ott egy éretlen gyermek addig ringatta, míg a gyermek el szédülvén el aludt — Ha a gyermek egésésenek láttatott, 4—5 napig kétek a kereszteléssel, de ha gyengélkedett, rökton vitték kereszteltetni, akármí rossz idő volt, még pedig sokszor nem gondolván előre a szülék, csak valami kis ruháskába takarták azt bé, és valami nagyotska gyermeknek főkötőjét tették a fejére, mellyben annak fél ökölnyi feje tsak úgy lötyögött és semmi melegséget nem tartott, egy keszkendői ugyan terítették rá, de úgy hogy ennek is kevés haszna volt.

Néha az ilyen gyengélkedő kisdedeket a Parochiánn kereszteltették meg a Lelki Pásztorral, de ha csak lehetett, a Templomba kereszteltette az ilyeneket is a Bába, hadd lássák, milyen sok gyermek születik az ő kezében. — Az Isténi tisztelet alatt, kivált mikor télelenn Magyarázat is vólt, a mellyiknek vékony takarója volt, össze fázaott, az után a keresztelő helylyre vitték, melly a templom közepein olyan helylyen van, a hol a szél leg inkább érheti, itt mikor ki bontották, a már egészen el hült vízzel meg öntődött, egészen által fázott a kisdéd, melly mennyire árthat egy olyan kis gyermeketske egészségének, a ki most jött ki az egyforma melegségből, lehet gondolni! — Ha kereszteléskor a főköttő madzagát a Bába meg nem tudja öldani, tsak hátra vonnya azt, majd meg fojtván a kisdedet. — Ha a templomban sírt a kisdéd, a bába motskos ujját a szájába tette, hogy kinnyában rágja azt, mint a szökött katona a golyóbist, mikor vesszőzik. Haza vitetvén az elfázott gyermek, alszik fél nap is és sokszor tsak a nagy fázás után következett forróságból származott nyavaja által serkentetik fel. — Amikor belé áll a nyavaja törés, s el sem hagyja, míg el rongált testéből ártatlan lelke ki nem szakad.

Nézzük tsak meg a holtak Lajstromát, mindjárt szemünkbe fog tűnni, melly sokan halnak meg a tsetsemök közzül minden Esztendőben a nyavaja törésben, kik nagy részént a helylytelen vélek való bánásnak áldozatai.

A kisdedet az Annya rendesen Esztendeig szoptatja; ha nem közbe közbe kaptják az ételre, elsőben is annak az ételnek a levéből adván néki, mellyet a Kereszt Anyák küldenek. Az után pedig téjjel pépet főznek nekik lisztből, vagy pedig tejes kenyeret adnak enni. Ez okozza osztán a sok gilisztás gyermeket, kik el sáppadván, el fonnyadván 2—3 esztendős korokban elhalnak. Míg a gyermek jární nem tud, leg inkább dunnába takarva hordozza az anya, vagy kis leány dajkátska által hordoztatja, ugyan ezenn dunnával bé takarva kötözik le a böltsoébe. Ezt a gyermek tsak nem minden nap meg vizellvén, kivált a mellyiknek gondatlan Annya vagy dajkája van, lehet gondolni mitsoda döglétes levegő veszi körül a kisdedet élete első esztendejében és menyire huz ez a Hottentoták szokásához, kik az ő kisdedeiket először sirral békenik azután pedig marha ganéjjal. E miatt lessz osztán sok kisdéd, kivált a mellyiknek a vére is már hajlandó reá, ótvarassá, koszoszá, rühessé, sápadttá, tseneviszetté. Sok fiatal Anyának tanátsoltam, hogy vegyen két vagy három rőf flanelt, ebbe takargassa dunna helyett kisdedét, ha tisztátalanná lessz, mossa ki — de hijjába, szegénységet mutatott volna ez — a tarka dunna szebb énnél. — A szokás nagy Ur, nem könnyü ki vetni! —

Már fél esztendős korábann tud a gyermek ülni és szeretne más kální, de ez néki nem engedődik meg, mert így karton ruhátskáját, tzipójét és strümpflitskéjét el keverné, hanem karon kell hurtzolni szomszédról szomszédra, mellyre osztán ugy rá szokik a gyermek, hogy esztendős korábann is nehezen kap a járásra, ha tud is jární, ölbe vágyik a vánda gyermek. Szerentsések az olyan kisdedek, a kiknek annyok olyan szegény sorsu, hogy ha tsak el nem megy maga is dolgozni, a gyermek fogás mellett fel aszna az álla, az ilyenek sokkal szabadabban nőnek fel — már fél esztendőre ülnek, másznak, szabad levegőbenn élnék s az ilyenekből válnak osztán egészséges, busa, minden munkára s a katonaságra is alkalmas emberek, amint ezt sok kenyerenn kukoritzán, sült tökönn nőtt kerítész gyermekekenn lehet látni.

Öltözete a gyermeknek 3—4 esztendőskoráig, egy hosszú ing, az után ing-gatya, a gatyás gyermeknek már szereznek a szülei kalapot vagy sapkát, később egy kis lajblitskát. — Leg utolsó és leg ritkább a tsizma. — Láttam több izbe olyan gyermekeket, kik egy sapkába s egy ingbe, két öklöket a hónok alá tevén egész halotti predikáció alatt mezitláb állottak a jégen. — Némelyik rá vévén az apja lajbliját, ki ült téli időbenn is a ház végihez s ott nézte a világot.

Lakó helyek a gyermekeknek télen által rendesen a patka és a kutzkó, innen ezt a szegény házaknál tseléd háznak nevezik, s ha valamelyik gyermek ezenn kívül a házban ögyeleg, ezzel utasítódik rendes helyére: „patkára gyermek“. Nyáron által a ház eleje és vége, vagy pedig az uttza, ahol csoportonként játtzanak a porban, vagy pedig mikor a gyümölcstérés ideje van, a szöllők felé lakók a szőlőből jövőktől gyümölcstöt kunyorálnak és így kapják a nyalánságra.

Az Anyai nyelvre rendszerint rosszul kaptják, nem a szokott néven nevezvén a dolgokat, hanem a kenyeret popának, a vizet tütünek, a gyümölcstöt bojónak, az ételt tsótsának nevezik. És a mint a gyermek hibásan, sejpesen beszél, ők is úgy beszélnek.

Vallás beli és erköltsi igasságokra nem igen szokták figyelmeztetni, — hogy az Isten az égben lakik, és a zörög, mikor menydörög, és akkor haragszik, hogy a hoid az Isten kátsija, ha káromkodik, meg veri az Isten, mind ezek a főbb vallásos ideái a gyermeknek. Vagnak mind az által olyan szülék, kik a Mi Atyánkra 3—4 esztendőskor gyermekeket meg tanítják, és azt azok a kementze mellett, vagy az ágyon fejeket a takaródzóval bé takarva el is tudják mondani, s szüleiüknek testvéreiknek jó éjtzakát tudnak kívánni, de ők ezekből semmit sem értenek. — Esmertem olyan Édes Anyát, a ki 4 esztendőskor, már holmi kis notátskákat tudó, eleven eszü kis leánykájához egy estve így szól: „Édes kis jányom imádkozzunk az Istennek, úgy feküdjünk le, ládd már más kis jányok tudnak imádkozni“. No imádkozzunk hát, így szól a kis leány. Mondjad hát kis jányom: Mi Atyánk. A leány: Apám Uram. Anya: ki vagy. Leány: Én vagyok Édes Anyám, hát nem tudja kend? Ekkor az egész ház nép el nevetvén magát, fel hagyott az Anya az imádkoztatással; hanem a hogy tudta meg magyarázgatá, kinek miért kell imádkozni, s az utánn úgy bóldogult a kis jányal.

Nyáron a halotti temetésre az Anyák s Nagy Anyák el szokták vinni magokkal gyermekeiket, hogy otthon kárt ne tegyenek, de hogy miképpen viseljék ott magokat s miért szoktak oda menni, arra éppen nem oktatják, s ezért az ilyen gyermekek sok alkalmatlanságot követnek el.

Az Oskoláról és általjában a belső emberekről hibás vélekedést tsepegtetnek gyermekeiknek elméjékbe, hogy a kántor a fiu gyermeket a gödörbeviszi, a Pap a könyvével meghajítja, az oskolába a tanító megveri. Mint hogy pedig vagnak sok olyan indulatos tanítók, a kik minden igaz ok nélkül ütik verik a szegény gyermekeket, meg maradnak sokan egész életükben a belső emberek eránt való hibás vélekedésben. — Soha azokat érdemek szerént nem szeretik, nem betsüllik és még a tőlük tanult tudományt is és jó intéseket is meg vetik. Ha a gyermek kényeskedik, makranzozkodik, szó fogadatlanokodik, másokat tsufol, káromkodik, azt el hallgatják, azzal menévén hibájokat, hogy még nem értik a jó intést, nints

ideje a regulálásnak, — ha pedig tsuport för vagy a kenyeret el hánnya, azért meg verik — ha lop, tsal, azt úgy nézvén mint élelmességet, s el nézik fenyíték nélkül. Az Anyák pedig még kevesebbet gondolnak az erköltsi neveléssel, ha oskolába fel adják is nem högy segitenék a Tanítókat a nevelésben, hanem inkább akadájjozzák; kényeztetik gyermekeiket, és szidják előttök a Tanítójukat, ha az őket valamely rosszaságokért meg fenyítik. Nem tsuda hát, ha sok a kevély tsufołodó, makrantzos, tsalárd lopó, rossz erköltsü az Ecclában. Mig Anglus Doctor Jenner fel nem találta a mentő himlőt, és mig ennek közönségessé tevését jó királyunk I-ső Ferentz nem sürgette: minden esztendőben sok 100-an hóltak meg nagy kínök közt a gyermekek közül a hójagos himlőben, sokann lettek vakokká, dísztelen ábrázatuakká — de más az ólta ha högy a Doctorok nem restek, a szülék pedig nem hüségtelenek gyermekeikhez, alig hal meg ebben a nyavajában 5—6 esztendön által.

Közli: Nyíri Sándor

S Z Í N H Á Z

Továbbfolytatódó kísérletek a Szegedi Nemzeti Színház harmadik évében

Harmadik évéhez érkezett el Szeged Állami Nemzeti Színháza. Az első két év biztató kísérletezései után azt reméltük, hogy a harmadik esztendőben több állandóságot, nagyobb tervszerűséget, egyre magasabb színvonalra való emelkedést sikerül megvalósítani mind a műsor, mind pedig a társulat megszervezése tekintetében. Kétségtelenül történetek erre való törekvések, de az előzetes jelentésekből és az idénykezds eddigi eseményeiből azt kell látnunk, hogy ezek a jószándékú törekvések nem mindenben sikerültek.

Az elmúlt két év során a legtöbb panasza drámaműsor és a drámai együttes ellen merült fel. Az idén új vezető került a drámai társulat élére, *Abonyi Géza*, a budapesti Nemzeti Színház tagja, a színészek szakszervezetének elnöke személyében. *Abonyi* egységesebb szempontok szerint, nemes művészi törekvésektől vezettetve szerkesztette meg műsorát, szervezte meg társulatát, mint elődje, tökéletességre törekvő szándéka azonban egyelőre nem látszik megvalósultnak.

A *műsortervezetben* kétségtelenül szerepél Shakespeare és Molière egy-egy műve, a műsorba felvett többi szerző és

a darabok kiválogatása azonban közepeszerűségre mutat. A műsorpolitika szűk-sége alapelveit, a magyarságot, az európaiságot, a tökéletes korszerűséget nem találjuk eléggé határozottnak, hangsúlyozottnak és egyenletesen elosztottnak a bejelentett műsorban. Különösen a nemzeti irodalom klasszikus és modern műsorának fejletlenségét kifogásoljuk a színház tervezetében.

A *drámai együttes* igen népes, ennek ellenére hiányosságai vannak. Míg egyes szerepkörökön, különösen a nőknél nagy a zsúfoltság, addig másutt, különösen a férfiaknál nagyok a hiányosságok. Ennek következményeként tekinthető, hogy az igazgatóság mindjárt a szezon elején vendégszereplőt kényszerült szerződtetni egy fontos szerep eljátszására, holott előkelő színvonalú, önálló szegedi drámaegüttes kifejlődésére csak akkor számíthatunk, ha tagjainak sorsa egészen Szegedhez lesz kötve.

Az *operaegüttes* szólóénekesi gárdájával kapcsolatban körülbelül ugyanazok a kifogások hozhatók fel, amik a drámatársulatnál: túlszervezettség egyes szólamoknál; például a bariton és basszus szólamnál, nem kielégítő megoldások másoknál. Nyitott kérdés például,